

Độc Đáo Làng Cổ, Nhà Cổ Phước Tích

Linh An

Với hơn 100 ngôi nhà gỗ cổ tồn tại trong không gian ngôi làng 500 năm tuổi, Phước Tích hội đủ các yếu tố cần thiết để được xem như một làng di sản, đặc biệt độc đáo.

Những ngôi nhà gỗ

Từ quốc lộ 1A về làng cổ Phước Tích (nằm bên sông Ô Lâu, thuộc xã Phong Hòa, huyện Phong Điền, tỉnh Thừa Thiên - Huế) chừng 2 km. Thế mà, khi về đến làng tôi có cảm tưởng mình đang ở trong một thế giới khác. Ở đó chỉ có hoa lá và cây cỏ cùng những ngôi nhà cổ hàng trăm năm tuổi được làm bằng gỗ mít, mái lợp ngói rêu phong, nằm san sát nhau trông rất thân thiện.

Người Phước Tích tự hào về ngôi làng của mình. Họ biết rõ và thuộc lòng tuổi của làng. Gia phả của làng còn ghi rõ, ông Hoàng Minh Hùng, người ở Cẩm Quyết, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An đã lập ra ngôi làng này từ năm 1470, dưới thời vua Lê Thánh Tông. Cây thị hơn 1.000 năm tuổi (ảnh bên) nay vẫn xanh tốt là vật chứng cổ nhất của làng.

Những ngôi nhà cổ ở đây được tồn tại trong không gian một ngôi làng cổ có tổ chức hẳn hoi, với đường làng, ngõ xóm được quy hoạch rõ nét. Mỗi ngôi nhà đều có khu vườn rộng rợp bóng đủ loại cây ăn trái, có diện tích chừng 1.000 đến 1.500m², vườn nào cũng có hàng rào bằng cây chè tàu, cắt tía thẳng tắp. Điều đáng chú ý là không có nhà nào xây tường rào bằng gạch.

Vẻ đẹp độc đáo, hiếm thấy của làng cổ Phước Tích được kiến trúc sư Hoàng Đạo Kính cùng nhóm nghiên cứu của Hội Kiến trúc sư Việt Nam nhận định trong chuyến khảo sát đầu tiên (cách đây ba tháng): Những giá trị của ngôi làng cổ Phước Tích là quá lớn, quá bất ngờ, ngoài sự mong đợi. Sự phát hiện ngôi làng cổ này tương đương với sự phát hiện phố cổ Hội An vào những năm 80 của thế kỷ trước. Làng Phước Tích hội đủ các yếu tố cần thiết để xem nó như một làng di sản, đặc biệt độc đáo.

Điều làm Phước Tích hấp dẫn chính là những ngôi nhà cổ làm bằng gỗ. Làng này có hơn 100 ngôi nhà cổ, trong đó có đến 30 nhà được xếp loại độc đáo mà hiếm làng quê nào ở Việt Nam sánh được. Ngày xưa để làm được một ngôi nhà bằng gỗ như vậy phải mất hàng năm trời. Có ngôi nhà phải mất từ ba đến năm năm mới hoàn công.

Cụ Trương Đức Kiến, 80 tuổi, dẫn tôi đến thăm nhà của cụ Trương Công Bặc. Ngôi nhà của cụ ông nay đã hơn 200 năm tuổi, là một trong những ngôi nhà tiêu biểu của Phước Tích. Người con gái của cụ Bặc là bà Trương Thị Thù đã ngoài 70 tuổi đang ở đó để gìn giữ ngôi nhà như giữ của gia bảo. Nhà của cụ Bặc được kiến trúc theo kiểu ba gian, hai chái, mái lợp ngói liệt đã ngả màu nâu, tường gạch rêu phong cổ kính. Hàng cửa bản khoa đen sậm màu thời gian tạo nét thâm nghiêm. Mảnh sân trước nhà được lát bằng gạch Bát Tràng còn khá nguyên vẹn... Cạnh nhà cụ Bặc là nhà của cụ Hồ Đình Lan, là một tri huyện ngày xưa, nay người con gái út của ông đang ở. Trong ngôi nhà này vẫn còn treo bức hoành của vua Duy Tân ban cho cụ Hồ Đình Lan ở gian giữa. Từ ngoài cổng bước vào có bình phong, bể cạn, đường lối quanh co, mọi vật trong nhà, vườn được bố trí hài hòa theo thuật phong thủy. Đi vào trong nhà, vẻ tinh xảo của kiến trúc được chạm khắc ở trên những vì kèo, xuyên, trính... rất tinh xảo, khiến người xem kinh ngạc.

Nặng trĩu thời gian

Con cháu làng Phước Tích học rất giỏi, đỗ đạt cao. Làng xây hẳn một cái miếu lớn để thờ Khổng Tử. Người dân Phước Tích tự hào về số lượng con em của làng đi thi đỗ đạt rằng: “Tú tài lấy triêng mà gặt / Cử nhân lấy trạc mà sương”.

Thế nhưng, sau khi đồ đạc, con cháu của làng lại đi đến nơi khác để cống hiến tài trí của mình, hình như không có một ai trở lại làng lập nghiệp. Đi khắp cả làng bây giờ chỉ thấy những ngôi nhà cổ rêu phong và... người già! Những người già luôn muốn níu giữ quá khứ, níu giữ dĩ vãng tưởng chừng như không gì vượt qua nổi trong cuộc đời hữu hạn của mình. Họ không muốn làm mất đi những cái ông cha mình tạo lập, để lại. Đó cũng là lý do vì sao nhà cổ ở Phước Tích mãi tồn tại cho đến bây giờ. Cả làng không có một mảnh vườn nào bị xé nhỏ ra để chia chác cho con cháu hoặc đem bán vì bất cứ lý do gì.

Làm sao để gìn giữ?

Dù vậy, ngôi làng 500 tuổi này không thể chống chọi nổi quy luật khắc nghiệt của thời gian. Trên mình ngôi làng có tuổi nửa thiên niên kỷ đang trĩu sức nặng của thời gian. Một số ngôi nhà cổ đã bắt đầu xuống cấp, như ngôi nhà cổ của ông Lương Thanh Thiện để lại cho người con trai của mình là Lương Thanh Hỷ, mỗi một đã phá nát phần lớn rui, mè, đòn tay và các vì kèo. Nhiều đêm mưa lớn, nhà dột lỗ chỗ. Để cứu ngôi nhà, ông Hỷ quyết định trùng tu bước đầu hết 120 triệu đồng. Được tôn tạo, làm mới lại, nhìn ngôi nhà của ông Hỷ đẹp hẳn lên. Trước sân nhà, cây hoàng lan trăm tuổi ra hoa, mùi hương thoang thoảng trong gió...

Nhưng những người có tiền bỏ ra trùng tu nhà như ông Hỷ rất ít và số phận của những ngôi nhà hàng trăm năm tuổi vẫn đang bị thách thức trước thời gian. Làm một phép tính đơn giản, nếu tôn tạo 30 ngôi nhà đẹp nhất của làng cũng phải cần đến số tiền ngót nghét năm tỷ đồng! Số tiền này người dân làng Phước Tích không sao có được.

Người làng Phước Tích đang lo sợ những ngôi nhà cổ này sẽ mai một dần theo thời gian như cái nghề gốm nổi tiếng của họ. Xưa làng có nghề làm gốm nổi tiếng. Gốm làm bằng đất sét pha bùn, không men, có màu nâu đen đặc trưng. Phước Tích giàu có, xây dựng nên nhiều ngôi nhà gỗ độc đáo tồn tại đến bây giờ cũng nhờ vào nghề gốm. Nhưng rồi nghề gốm này bị mai một dần vào những năm 70 của thế kỷ trước. Giờ đây đến lượt những ngôi nhà gỗ đang xuống cấp, nó cũng sẽ mai một đi nếu không có kế hoạch trùng tu kịp thời...

Chủ tịch Hội Kiến trúc sư Việt Nam Nguyễn Trục Luyện vừa có thư kêu gọi các tổ chức, cá nhân trong và ngoài nước giúp đỡ việc bảo tồn ngôi làng cổ độc đáo Phước Tích. Theo đó, khoảng tháng 1-2004, tại Hà Nội và Huế, Hội Kiến trúc sư Việt Nam sẽ tổ chức hội thảo quốc gia về làng cổ Phước Tích.